

Ensemble Achtereind-Tongelreep

Vraag gemeente Waalre

"In het kader van de consistentie en het duidelijke verschil in waarden is het planologisch wenselijk (vanwege het aanlegvergunningstelsel) onderscheid te maken tussen beekdal en akkercomplex, net als bij de Dommel. Bij de Dommel is er namelijk wel onderscheid gemaakt tussen het beekdal en het aanliggende akkercomplex. Daarbij komt dat niet het volledige beekdal van de Tongelreep begrensd is en dat vermoedelijke vroegere vloeivelden (t.p.v. toponiem Landschut, westzijde Tongelreep) nu niet beschermd zijn. In overleg met het waterschap is een begrenzing van het beekdal vastgelegd."

Stukje nadere inventarisatie cultuurhistorie

Het Langschut.

Dat is een heidegebied, misschien met een ven, west van het eigenlijke beekdal (gebied **D**) maar wel in een driehoekige westelijke verbreding daarvan die deels in Waalre (oude gemeente) steekt (gebied **F** en **G**) (zie voor letters, de laatste afbeelding). Het ven is op de kadasterkaarten van Aalst en Waalre niet als zodanig aangegeven. Onder Waalre is er een slordige ovaal, perceel nr. B15, grondgebruik heide kwaliteit 2, eigenaar de gemeente Waalre. De omgeving is ook allemaal hei. Onder Aalst is het vervolg van de halve ovaal niet aangegeven. Daar is er een groot heideperceel langs de grens met Waalre, nr. A390, gebruik 'heiden' (met -n), kwaliteit 2, eigenaar de gemeente Aalst. Het is dus allemaal nog heide die gemeynt is of is geweest. Door het gebied slingert een waterloopje zonder naam dat ik voor onze inventarisatie Raadvenloop genoemd heb.

NB: de aanduiding 'heiveld' slaat op particuliere percelen die op dat ogenblik in heide lagen, maar die deel uitmaakten van het driessysteem waarin veldjes eens in de vele jaren akker waren en voor de rest wei, hei, hakhout of wat de boer maar handig leek. Dat is dus iets heel anders dan de grote stille heide waarin dat gebied Langschot ligt.

De veldminuutkaart uit 1840, min of meer vanaf de rug van het paard getekend, geeft onder Waalre het ovale perceel B15 weer als een moerassig stuk heide. De ovaal lijkt onder Aalst doorgeschetst te zijn en heeft daar een uitwatering op de Tongelreep. Er staat geen naam bij. Verder loopt de hei door tot aan een heel smalle strook grasland- en bosperceeltjes pal aan de Tongelreep. Aan de Waalrese kant van de gemeentegrens is een strook van ca. 60 meter breed uitgezet die in blokjes verdeeld is. Twee blokjes zijn dennenbos, de rest is hei.

De verkleinde manuscriptkaart van 1840 geeft alleen maar heide aan.

Veldminuut 1840.

De kaart van Pieck van 1845 geeft echter wél een ven aan.

De topografische kaart van 1883 geeft alleen heide aan, met de naam Het Langschut. Schetsmatig de strook langs de grens met de twee dennenbosjes daarin.

De topografische kaart van 1901 geeft een langgerekte drassige graslaagte aan ter plaatse van het ven uit 1845, zonder sloten. De naam Het Langschut is nu bij die natte laagte gezet. De beek stroomt er in uit, er is geen afwatering naar de Tongelreep. Onder Aalst aan de Tongelreep moerassige graslanden onverkaveld, maar met een gegraven uitwatering (met twee duikers) op de Tongelreep. Pal aan die beek bospercelen. Pal langs heel de gemeentegrens de strook van ongeveer 60 meter breed die verkaveld is, maar nog als met bosschages dichtgroeïende heide staat aangegeven. De twee dennenbosjes zijn er niet meer.

Topografische kaart van 1901.

De topografische kaart van 1912: niets veranderd, geen nieuwe verkenning.

De topografische kaart van 1927 geeft onder Waalre alleen heide aan die langs de gemeentegrens moerassig is. Onder Aalst is er moerassig grasland en in het verlengde van het "ven" begreppeld droger grasland. Onder Waalre wordt ter plaatse van het "ven" gewone heide met verspreide bosjes aangegeven.

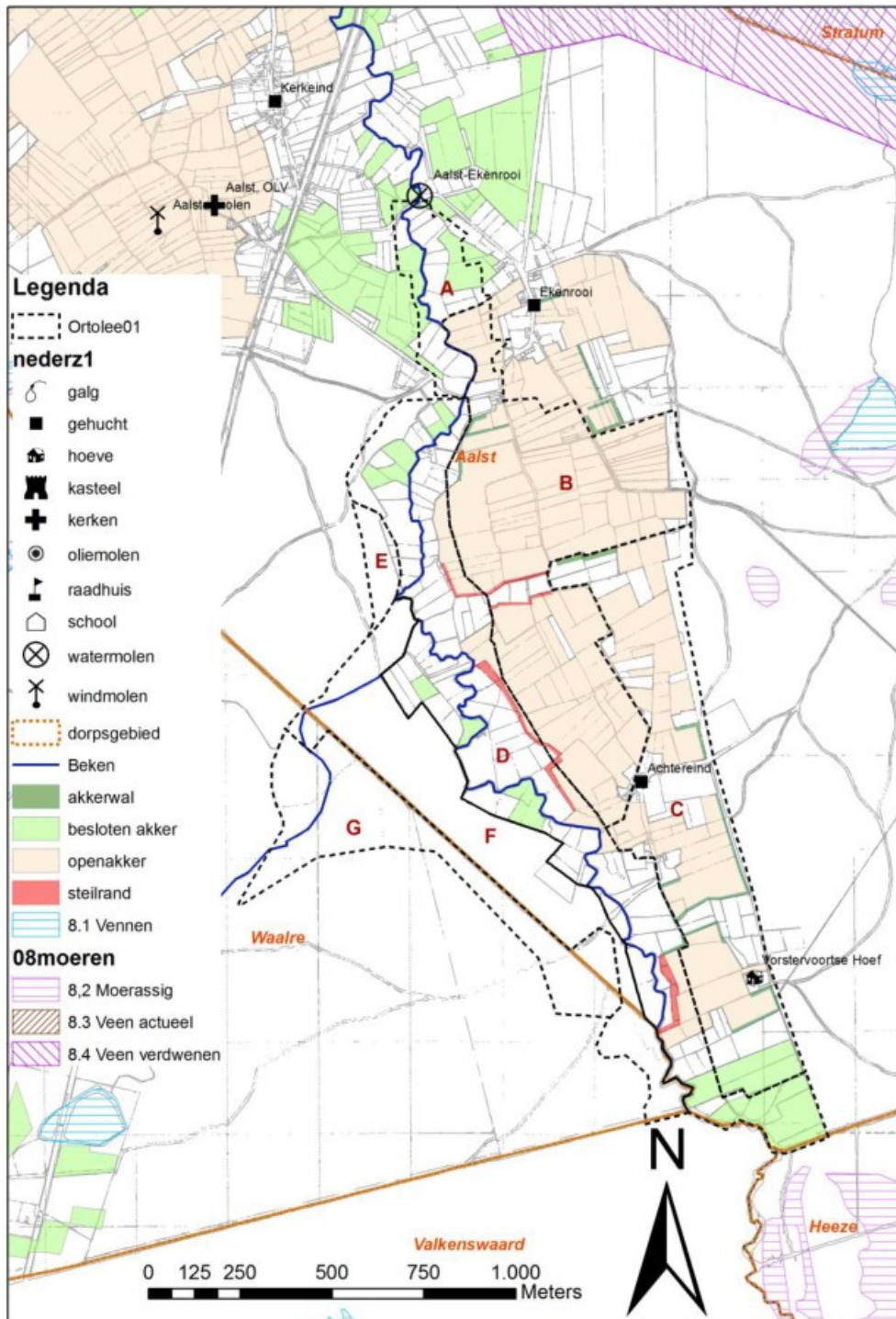
De topografische kaart van 1953 toont onder Waalre heide met bosjes en op het hogere stuk (zuid van gebied **G**) dennenbos. Onder Aalst is het gebied geheel grasland.

Topografische kaart van 1927.

Dat ven dat maar op één kaart vol water staat, is niet in de erfgoedkaart onder de vennen opgenomen. De Raadvenloop slingerde er dwars doorheen.

De naam Het Langschut komt al op de kadasterkaarten van 1810 – 1830 voor. Als die naam op vloeiveiden zou slaan is dat wel erg vroeg. Bovendien is er pas in 1927 iets te zien dat op georganiseerde ontwatering duidt, maar er zijn geen indicaties voor sluisjes en duikers: normale hulpmiddelen bij een vloeiveidensysteem. Slechts twee duikers waar de uitwatering van het andere natte graslandgebied onder landweggetjes door naar de beek gaat. De naam Langschut is dus zeker een eeuw ouder dan de verkaveling in dat gebied. De naam duidde mogelijk aanvankelijk heel de driehoek lagere gronden aan, maar werd vanaf 1901 bij de ovale laagte geplaatst.

Inventarisatiekaart cultuurhistorie. Ondergrond is kadaster 1810-1830.

De Voorste Voorde Hoeve

Voorste, maar van waaruit keek men? In zuidelijke richting begon 500 meter verderop de heide. Men keek waarschijnlijk vanuit het bewoonde gebied, en dan moet de Achterste Voorde dus ten zuiden van de Voorste liggen. De vermelding is uit 1440. Kortom: waar die tweede voorde lag is niet meer te achterhalen. De voorste voorde lag mogelijk waar de veldminuut van 1840 een bruggetje aangeeft (162145, 376675) dat is 400 m NW van de hoeve. Het zou me niet verbazen als de tweede of achterste voorde lag op het stukje Tongelreep dat 400 m ten zuiden van de hoeve de grens tussen Valkenswaard en Aalst was. Onder Valkenswaard liggen daar namelijk duinen (de Wittenberg), daar kon je pal aan de beek komen.

Het akkercomplex

Mijn analyse van de oude akkers geeft voor het hele Achtereind een open akker aan. Maar als ik daar zo nog eens naar kijk, is er toch een verschil tussen het noorden en het zuiden, met de grens bij de hoeve Achtereind. Het noordelijke stuk (gebied **B** maar met iets andere westgrens) is echt open akker met stijrand tegen het beekdal. Het zuidelijke stuk lijkt in 1930 althans veel meer een verzameling 250 meter diepe ontginningspercelen aan de westkant van de weg, met veel heggen ertussen: veeleer besloten akkers dus. Hetzelfde zie je noord van de hoeve Achtereind langs de westkant van die weg. Samen heb ik dat hier gebied **C** genoemd.

Het beekdal

Het beekdal blijkt te bestaan uit het "eigenlijke" beekdal (gebieden **A** en **D**) en de natte heide bij het Langschut die hiervoor al besproken werd (gebieden **F** en **G**). Het eigenlijke beekdal is heel smal: 100 tot 200 meter slechts. Het is geheel verkaveld, de percelen waren grasland, akker, heide en bos. De Tongelreep had heel veel heel kleine kronkels en slingerde bovendien van de oostelijke dalgrens naar de westelijke en weer terug. Op de raakpunten kwam de beek direct aan hogere grond, zonder nog een perceel er tussen. Aan de oostzijde waren en zijn er nog enkele stijranden. Gebiedje **E** lijkt eerder de aflopende rand van een westelijker gelegen duinengebiedje, en dus geen onderdeel van het beekdal.

Advies

Om het cultuurhistorisch ensemble goed te kunnen beheren zijn er voor het dal (laag, nat) andere criteria noodzakelijk zijn dan voor het akkergebied (hoog, droog). Daar moet dus onderscheid in komen. Het ensemble Achtereind is feitelijk in 7 mootjes op te knippen, het 7^e mootje is dan een uitbreiding van het bestaande (letters verwijzen naar bovenstaand kaartje).

- A en D : het eigenlijke beekdal. Rommelige verkaveling, mengeling van bouwland, grasland, hakhoutbosjes en zelfs heideveldjes.
- B : open akkergebied van gehuchtje Ekenrooi tot gehuchtje Achtereind, deels met steilrand aan de westzijde, onderbroken door een zijdalletje met stijranden.
- C : gebied met omheinde akkers, betrekkelijk regelmatig ontgonnen langs de weg die als grens met de heide diende. Bij de Vorstervoortse Hoeve steilrandje naar beekdal.
- E : rand van duinengebied aan de westkant van het beekdal
- F (Aalst) en G (Waalre) : de lage natte heide tegen het eigenlijke beekdal, met enkele nog nattere laagten. Hier werd al voor 1840 langs de gemeentegrens onder Waalre een strook van 60 meter breed uitgezet, kennelijk om die met dennen vol te planten, maar die dennen werden geen succes. Pas na 1901 en 1927 werd gebied G min of meer ontgonnen. Van een vloeiwijdensysteem blijkt hier niets. De naam Langschut lijkt te oud om daar op te duiden.

De gebieden A tot en met D maken deel uit van E9.005 Akkercomplex Achtereind waarin dus drie historisch verschillende gebieden onderscheiden en beschreven worden: het eigenlijke beekdal, de open akkers en de besloten akkers.

De stippels op de kaart zijn in principe de tweedeling van de gemeente (Ortelee01), maar dan nader verdeeld en met punt G aangevuld. De binnengrens zou de akkergrens moeten volgen.

De gebieden E, F en G hebben een geschiedenis als heide, waarbij alleen gebied F agrarisch ontgonnen werd en dat zelfs pas na 1900 of zelfs 1927.

Opgesteld door [REDACTED], 15 mei 2014